

ter zijde stelformers, en Gereformeerde betoogd, dat hij nu gereformeerde pauselijke strijd, die voerd is, betrouwt zelf, en Kerken op den en en rechten

recht weer de e, provinciale, lere kerkelijke n en besturen, he redeneering daartegen wat erandert moet

In de plaats otaal verband, irijk de gezulkerk (prohata andere kerken z. 17.

z. 18, „dat, alpelijke organi-kwam, in verelke thans tot zelve staande eigen leeraars

nciale eenheid lingen stichtte, ge kerken, die d, maar onder-schappelijke n of kwamen, naamste leiders eerden bijeen, erpen, dat tot strekken, en Gereformeerde terugvindt. Vol in de Acta der ve met elkaar i de Zuidelijke enz...“, blz. 18.

ve met elkaar e kerkverband v Godswege beginsel wijzen aarna door de ordening werd „In al die verdit beginsel r kercke, geen eh diaken zal a“, blz. 18. Zie an wat onder-ven, en wijzen d met art. 31 effende artikel

is de bepaling, elven in den aar ze van Daaruit volgde „de Predikan-Schoolmeesters, voor al deze n welker dienst ittige kennisse van de geheele ij zal staan de is, etc. te ver-rochie ofte de

e zijn ook van an. inciale Classis ordeel van de „toestaan van

et Ve Capitell doen uitkomen eene verzame-artikel: „Noch hier in geen isten; ten zij e stemmen; berooft werde Zie ook Acta zestiende Rutgers, blz. uitgeg. door 23. REIDANUS.

schrijft Prof. „In Kuyper's kt wel uit het ukje plaatste.

Hij koos daarvoor namelijk het woord „misleiden“! Wel wordt deze pil een weinig verguld — het geldt hier namelijk de misleiding als van een stakker, die door de duisternis „misleid“ in het water viel — maar het feit der misleiding staat vast. Het boekje is een gevolg van zelfmisleiding en zal ook weer anderen misleiden.

Merkwaardig is, dat Prof. Hepp ook nu weer niets bewijst. Hij poneert wel, maar argumenteert niet!

Op welke wijze dit geschiedt, moge uit het volgende voorbeeld blijken.

„Waar heeft Kuyper gesproken van het hart als boven-tijdelijken wortel?“ vraagt Prof. Hepp — en zijn antwoord luidt prompt: „Nergens“ — punt.

Maar deze visie op het hart, de wortel, het centrum (het woord doet er niet toe) beheerscht Kuyper's Sionelezingen. Met name is ze te vinden in de eerste en tweede en vijfde lezing. En daarin geeft Kuyper waarlijk geen „beeldspreukige gezegden“, maar zeer diep doordachte beschouwingen, die zijn denken beslissend hebben beïnvloed.

O ja, er zijn bij Kuyper ook andere beschouwingen te vinden over kwesties, rakende de „ziel“ — zooals bijna over elk onderwerp. Maar juist die beschouwingen vertoonen dikwijls een tegenstrijdigheid zoo scherp het maar kan. En bij de beoordeeling van wat Kuyper's eigenlijke opvattingen zijn, zal men den regel moeten toepassen, dien hij zelf eenmaal heeft gesteld, aldus: „het bijzondere karakter van een stelsel wordt niet gekend uit wat het met andere voorgaande stelsels gemeen heeft, maar teekent zich in datgene, waarin het van die voorgaande stelsels verschilt“.

Bovengenoemde opvatting van het hart vinden we juist in een van Kuyper's meest geniale werken! En bij die reformatorische opvatting sloot de wijsbegeerte der wetsidee zich aan. Ze bedoelt niets anders dan Kuyper daár ontwikkelde. Ze kan het nooit mooier en zuiverder zeggen! Ze heeft het vooral door hem gevonden.

Dit is misschien wel niet prettig voor hen, die van genoemde wijsbegeerte niets goeds willen hooren — maar waar is het toch! En we zullen dat blijven zeggen, omdat het de nuchtere werkelijkheid is. Het is verblifdend op te merken, dat steeds meerderen dit gaan inzien. Het werk van hen, die eerst een caricatuur van genoemde wijsbegeerte maken, om daarna een kanonade op haar te openen, neerschietend alleen maar eigen waanvoorstelling ervan, wordt steeds meer doorzichtig.

Neen, neen: de wijsbegeerte der wetsidee spant Kuyper niet voor haar karretje. De „wagen“ van die filosofie is door Kuyper zelf „gemaakt“ en in beweging gebracht.

Bewijs voor zijn bewering van „misleiding“ geeft Prof. Hepp derhalve niet. Dat is wel zeer teleurstellend.

Eerst werd luide geroepen: ze weten niets van Kuyper, ze verlaten zijn spoor, ze verloochenen zijn arbeid.

En als blijkt gegeven wordt, dat men met Kuyper wel wil rekenen, vóór alles wil rekenen; als een poging gedaan wordt om zorgvuldig uit Kuyper's eigen werk, met tal van uitspraken uit bijna alle werken aan te toonen wat Kuyper heeft betoogd en geleerd over de verschillende kwesties, dan hooren we spreken van „citaten“, van „misleiding“ zelfs. En dat zonder bewijs!

En wat krijgen we nu?

We willen graag luisteren. We zijn aan geen enkel „stelsel“ verslaafd. We zweren bij geen enkele positief wijsgeerige opvatting. Wie dat zou doen verloochent een der axioma's van de wijsbegeerte der wetsidee. We buigen alleen onvoorwaardelijk voor wat men ons uit de Schrift laat zien!

Wat krijgen we nu?

Prof. Hepp zal „misschien“ „gelegenheid“ vinden om later „van stuk tot stuk aan te toonen“, dat die „zogenoemde wijsbegeerte der wetsidee“ een „mislukking“ is.

We hebben dus weer een belofte.

Bij de vele andere!

Nu zelfs een belofte met een „misschien“. Eerder werd ons beloofd door Prof. Hepp: een tweede deel van zijn dissertatie, een tweede deel van zijn Bavinck-biografie, een vernieuwd eerste deel van hetzelfde werk, een eigen psychologie, een reeks monografieën over dogmatische onderwerpen,

een boek over Karl Barth, een studie over het substantie-begrip, een studie over het persoons-begrip. Allemaal beloofd. In publieke geschriften! Maar we hebben nog niets. En van „niets“ gaan we niet vooruit. En door „niets“ kunnen we niet overtuigd worden. We zullen het dus met Kuyper en Bavinck moeten blijven doen voorloopig.

Maar daarom treuren we nog niet!

In afwachting van het moment waarop de molen van Prof. Hepp's kritiek de wijsbegeerte der wetsidee vermalen zal, willen we eerst nog even enkele andere beoordeelingen van die wijsbegeerte ter overweging doorgeven.

En we kiezen daarvoor nu eens enkele uitspraken van menschen, die tot oordeelen bevoegd zijn en niet-geestverwant zijn.

Eerst een paar Roomsche stemmen.

Prof. Dr K. L. Bellon wijst er in een bespreking van Prof. Dooyeweerd's hoofdwerk op, dat deze uitgaat van de opvatting, dat ook de menselijke rede radicaal is bedorven, omdat de zonde den geheelen mensch heeft aangetast. Als Roomsche moet hij van die leer der radicale verdorvenheid niets hebben! Juist de wijsbegeerte der wetsidee maakt met deze waarheid bloedigen ernst in heel haar arbeid en komt o.a. daarom tot de afwijzing van het aristotelisch-thomistisch zielsbegrip, en het poneeren van het hart als den wortel van het menschenleven, waarin de mensch van God is afgefallen.

Prof. Bellon schrijft dan: „Het moet erkend, dat Schr.'s opvatting van de Christelijke wijsbegeerte de eenig mogelijke van Calvinistisch standpunt is. Het is zelfs te verwonderen, dat men tot nu heeft moeten wachten op de bewuste en consequente doorvoering van dit standpunt. Zou in dit feit misschien geen vingerwijzing liggen, dat dit Calvinistisch standpunt (inzake de totale verdorvenheid der menselijke natuur en haar vermogens — C. V.) tegen de diepste overtuigingen van het menselijke gemoed ingaat?“ („Studia Catholica“ XI (1935), afl. 6.)

Wat deze schrijver als critiek noemt is juist de sterkste aanbeveling! Iedere wijsbegeerte, die niet ernst maakt met de angstige werkelijkheid der zonde en haar gevolgen is niet christelijk! Intusschen heeft hij de kwestie scherp gesteld: het gaat inderdaad om het al of niet erkennen van de totale verdorvenheid des menschen!

Prof. Dr Ferd. Sassen, de bekende hoogleraar te Nijmegen, wijdt in zijn „Wijsbegeerte van onzen tijd“ een apart hoofdstuk aan de wijsbegeerte der wetsidee. Ook hij doorziet scherp, dat het bij deze wijsbegeerte gaat om de belijdenis van de alomvattende verwoesting der menselijke natuur door de zonde. Daarom kan alleen in het geloof in den Christus en door het gehoorzame buigen voor het Woord van God een waarlijk „christelijke“ filosofie worden ontwikkeld. Natuurlijk wijst Prof. Sassen eveneens dit standpunt af. Deze christelijke wijsbegeerte nu is door Prof. Dooyeweerd — aldus Prof. Sassen — „met een uitgebreide kennis van de geheele geschiedenis der wijsbegeerte en een scherp critischen zin uitgewerkt in een grootsch opgezet boek in drie deelen“.

Na deze Roomsche stemmen nog een paar andere. In „Der Clerck Cronike“ lezen wij het volgende:

„De V.U. kan ondanks vele bezwaren, die er tegen een instelling als deze van niet-Gereformeerde zijde te maken zijn, bogen op een aantal hoogleraren, die ook buiten hun „kring“, wel degelijk de aandacht van theologen, juristen en filosofen verdienen. Zoo ook de hoogleraren Dooyeweerd en Vollenhoven, die het werk van Kuyper op een dergelijke wijze voortzetten, dat ze de bewondering van de heele wetenschappelijke wereld verdienen.“ Het driedeelige werk van Prof. Dooyeweerd „imponeert al direct door zijn monumentale bouw en de ongelooflijk scherpzinnige wijze, waarop alle terreinen der filosofie als het ware doorploegd en afgekeurd worden“. Al zullen velen een protest tegen deze filosofie doen hooren, „we kunnen toch diepe eerbied hebben voor deze diepzinnige beschouwingen en de phaenomenale kennis der filosofie en theologie die ook in dit afsluitende werk van den Amsterdamschen rechts-philosoof treft.“

In 1932 hield Prof. Dooyeweerd voor de „Vereeniging voor Wijsbegeerte des Rechts“ een referaat over „De Theorie van de Bronnen van het stellig recht in het licht der Wetsidee“.

Bij de bespreking kwam heel de wijsbegeerte der wetsidee in discussie.

Een der leden, Dr J. J. van Schmid (thans hoogleraar te Brussel, naar ik meen), en naar hij zelf zei, een verdierder van het humanistisch denken, huidige den spreker „voor de wijze waarop hij“ op dezen grondslag (bedoeld is de christelijke — C. V.) een Calvinistische kosmologie en kennisleer op origineele wijze heeft opgetrokken en de enorme belezendheid en magistrale beheersing van de wijsgeerige werken in het algemeen en die op het terrein van de rechtsphilosophie in het bijzonder, die hij daarbij blijft geeft te bezitten“.

Hij merkt verder op, dat Prof. D. „op waarlijk geniale wijze de antinomie van het humanistische wijsgeerige stelsel (heeft) aangetoond“. „Zijn arbeid om een Calvinistische rechtsphilosophie in het leven te roepen, is geweldig.“

Prof. Ovink sprak in 1936 van het „oer-grondige“ werk van Prof. Dooyeweerd, getuigend van een „respectabele werk-, denk- en schrijfkraft“. Hij wijst verder op de enorme moeilijkheden, waarvoor de man komt te staan die een wezenlijk christelijke filosofie wil ontwikkelen. Immers, „ons heele discursieve denken, met al zijn vakwoorden (termen), is nu eenmaal doortrokken van den geest van het Grieksche idealisme, d.i. van de humanistische immanentie-opvatting“.

Ten slotte nog iets uit de jongste beoordeeling.

In „Rechtsgeleerd Magazijn Themis, Tijdschrift voor Publiek- en Privaatrecht“, afl. 2, 1939, komt voor een bespreking van Prof. Dooyeweerd's verhandeling over „Recht en Historie“ dit jaar gehouden op de wetenschappelijke conferentie der Vrije Universiteit.

We lezen daarin het volgende:

„In deze verhandeling bespreekt Prof. Dooyeweerd de verhouding van recht en geschiedenis, tusschen wijsbegeerte en historie. Hij doet dit op de wijze waarop wij zulks van hem verwachten, getuigende van groote kennis en geweldige belezendheid, optredende als bestrijder van hetgeen hij het humanistische denken noemt, staande op het standpunt van eigen Calvinistische wereld- en levensbeschouwing, in aansluiting van zijn groot werk over de wetsidee.“

Zijn rijk gedocumenteerd betoog zal voor aanhangers van zijn wereldbeschouwing ongetwijfeld nog meer geven dan het buitenstaanders biedt. Deze laatste zullen het echter ook met veel vrucht lezen. Want de kritiek op het humanistische denken is objectief en zakelijk juist, waardoor ook het inzicht in deze wereldbeschouwing als historische-maatschappelijk verschijnsel verhelderd wordt....

Na studie komt men tot de overtuiging, dat Prof. Dooyeweerd in dit terrein tot de veelzijdigste en bekwaamste geleerden van Nederland behoort.”

Zoo wordt buiten onzen kring geoordeeld over de wijsbegeerte der wetsidee.

Ze heeft aldus krachtig meegeholpen om de Vrije Universiteit grooter plaats te geven in de wetenschappelijke wereld.

Meer nog — ze heeft de calvinistische, de geloovige wetenschap gebracht op de wetenschappelijke markt, zóó, dat er mee gerekend wordt.

Alzoo heeft ze daar den strijd des geloofs gevoerd, den strijd waarvoor Dr Kuyper de Vrije Universiteit heeft gesticht.

En het is een ellendig verschijnsel, dat een professor aankondigt, dien arbeid zijner collega's als een mislukking aan de kaak te zullen stellen.

Velen zullen zeggen: Ich hör' die Botschaft wohl, allein — mir fehlt der Glaube.

H.

C. V.

Geen overbodig werk.

Aan de redactie werd toegezonden het Verslag over 1938 van den arbeid onder de Nederlanders in Rijn-Pruisen en Westfalen vanwege de Gereformeerde Kerken. Dit verslag doet zien, dat met dezen arbeid geen overbodig werk wordt gedaan. We laten er hier enkele gegevens uit volgen.

De bearbeiding van de in Duitschland wonende Nederlanders heeft haar centra in het gebied om Emmerich en Kleef, Duisburg-Ruhrort en Keulen. Bij Duisburg-Ruhrort lezen we van een grooten toevloed van volksgenooten, die op dit uitgestrekte terrein wijd en zijd verspreid wonen en werkzaam zijn in den landbouw en de veehouderij. De kerkelijke verzorging heeft hier dus volstrekt niet alleen meer met schippers te maken.

Over de financiën lezen we, dat die in het afgelopen jaar geen reden tot zorg hebben gegeven, doordat de Nederlandsche kerken over 'algemeen gewillig steun geboden hebben. Maar het werk zal ook in dit jaar moeten worden voortgezet, en zoo mogelijk worden uitgebreid. Een aanbeveling is hier wel op haar plaats, gezien ook het feit, dat thans op 14 plaatsen godsdienst-oefeningen worden gehouden. Daarbij heeft ook de „Evangelische Kirche“ hulp verleend (adressen, lokaliteiten).

De noodzakelijkheid van het werk blijkt wel uit deze passage: „Het gaat den velen Nederlanders in den vreemde op stoffelijk gebied vaak goed, maar zij gevoelen hun eenzaamheid en zij missen bij al de verleidingen der wereld maar al te zeer den steun van het Christelijk gezin, van het kerkelijk leven en van den vereenigings-band“. En wel wordt de band met het vaderland onderhouden door de „Hollandsche vereenigingen“ en ook door de radio-uitzendingen der N.C.R.V.; maar daarbij zal toch altijd de persoonlijke bearbeiding geen overbodige luxe zijn. Daarom worden de kerken opnieuw opgewekt, hun steun aan dit noodzakelijk werk te verleen. Penningmeester is ds J. H. Koers, Jan Willem Frisoiaan 31, Zeist (giro 47807).

L. D.

De Kleine Catechismus van Zacharias Ursinus. (II.)

15. Hoeveel deelen heeft deze belijdenis?

Drie; het eerste is van den eeuwigen Vader en onze schepping; het tweede van den Zoon en onze verlossing; het derde van den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

16. Daar God slechts één is, waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?

Omdat God Zich in Zijn Woord alzoo geopenbaard heeft, dat deze drie onderscheidene Personen, Eén, waarachtig en eeuwig God zijn, die hemel en aarde geschapen heeft; in Wien wij gedoopt zijn en Dien wij bevolen worden te aanbidden.

17. Wat gelooft gij van den eeuwigen Vader?

Dat de eeuwige Vader de eerste Persoon is van de Godheid, die den Zoon, Zijn Beeld, van eeuwigheid gegeneerd heeft, door Wien Hij hemel en aarde en alle schepselen uit niets gemaakt heeft, en volgens het eeuwig besluit van Zijn wil, tot Zijn eer en de zaligheid der Zijnen, bewaart en bestuurt, en alles goeds in allen, en door alle schepselen werkt; ja zelfs ook door de kwade (schepselen), terwijl zij uit hun eigen verdorvenheid zondigen; en dat Hij mij om Zijns eeniggeboren Zoons wil Zich tot Zijn kind heeft aangegenomen; en daarbij zoodanige zorg voor mijn lichaam en ziel draagt, dat mij niets tegen Zijn Vaderlijken wil kan overkomen, en alles noodzakelijk tot mijn zaligheid dienen moet.

Een theologische Bekenntnis roman.

Roel Houwink: Een man zonder karakter... — Uitg. Mij. Holland, Amsterdam.

Om het zeer uitgebreide terrein, dat de roman bestrijkt, eenigszins geordend te kunnen overzien, verdeelt men de romanliteratuur in een aantal genres, naar inhoud of vormgeving. Een der moderne vormen, waarin de roman tot ons komt, is de „Bekenntnis-roman“. Hieronder verstaat